

Asia Kirjan käännöksen uusintapainatukseen liittyvät tekijänoikeuskysymykset

Hakija Risto Suurla

Annettu 30.11.2005

LAUSUNTOPYYNTÖ

Risto Suurla (jäljempänä hakija) on 30.03.2005 saapuneella kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa kirjan käännöksen uusintapainatukseen liittyvistä tekijänoikeuskysymyksistä. Hakija kertoo lausuntopyynnössään tapahtumainkulusta seuraavaa.

Hakija sai keväällä 2004 Suomen antroposofisesta liitosta kirjeen, jossa kerrottiin, että liitto suunnittelee Rudolf Steinerin kohtaloa käsittelevien esitelmien uudelleen painamista. Kirjeessä kysyttiin, haluaako hakija tarkistaa käännöstään, josta liitto oli aikaisemmin vuonna 2004 tehnyt painoksen hakijan sitä varten antaman suullisen luvan perusteella. Lupaa käännöksen käyttöön ei hakijan mukaan kysytty. Hakija kertoo, ettei ole vuosiin ollut tekemissä liiton kanssa ja ettei hän myöskään ole liiton jäsen. Joulun alla 2004 hakija sai postista kaksi kirjan painettua kappaletta. Hakijan mukaan mitään sopimusta tästä painoksesta ei ollut tehty, liitto ei ollut kysynyt hakijan lupaa uuteen painokseen, eikä hakija sellaista olisi antanutkaan.

Koska liitto oli kuitenkin painanut kirjan, hakija lähetti liitolle joulukuussa 2004 laskun, jonka maksamalla liitto olisi jälkikäteen saanut hakijan suostumuksen kyseiseen painokseen. Maksusuorituksen sijasta hakija sai tammikuussa 2005 liiton puheenjohtajan kirjeen, jossa väitetään, että liitto olisi kirjan ensimmäisen painoksen yhteydessä hankkinut kustannusoikeuden kertakorvausta vastaan ja että sillä näin olisi oikeus käännöksen painattamiseen. Hakijan mukaan, toisin kuin kirjeessä väitetään, kirjan vuonna 1994 julkaistussa painoksessa ei lue, että hakija olisi myöntänyt liitolle kustannusoikeuden kertakorvausta vastaan.

Hakijan mukaan tosiasia on, että hakija on antanut kyseiseen teokseen suullisen painatusluvan vain vuoden 1994 painokseen. Hakijan mukaan hän ei ole koskaan luovuttanut tekijänoikeuttaan kertakorvausta vastaan. Tämä väite on hakijan mukaan epäuskottava myös siksi, että liiton hakijan aikanaan maksama muutaman tuhannen markan kulukorvaus ei ole millään lailla verrannollinen normaaliin käännöspalkkioon. Hakijan mukaan liitolla ei ole esittää mitään väitteidensä tueksi. Mitään kirjallista

sopimusta ei ole tehty, eikä hakija ole muullakaan tavalla luopunut tekijänoikeudestaan.

Hakija kertoo myös, että kun he aikanaan liiton silloisen taluspäällikön kanssa kehittivät työskentelymateriaalin julkaisemista liiton jäsenille, he sopivat kunkin hakijan kääntämän kirjan painoksesta suullisesti erikseen. Kun liitossa kirjojen julkaisemisesta taloudellisesti vastaavat henkilöt vaihtuivat, ei näistä asioista sovittu hakijan kanssa mitään uutta.

Hakija toteaa lopuksi, että lausuntopyynnössä selostettu epäasiallinen toiminta on aiheuttanut hänelle paljon vaivaa ja mielipahaa.

VASTINE

Tekijänoikeusneuvosto on varannut Suomen antroposofiselle liitolle mahdollisuuden vastineen antamiseen. Vastine on saapunut 17.06.2005.

Vastineen mukaan Suomen antroposofinen liitto julkaisi vuonna 1994, Risto Suurlan suomentamana, Rudolf Steinerin esitelmiin perustuvan teoksen Kohtalon yhteyksiä I. Kirjallista käännössopimusta asiassa ei ole tehty. Vastineen mukaan lähinnä liiton jäsenten tarpeisiin pienin painoksin tehdyt julkaisut on suomennettu normaalisti liiton jäsenten tai toiminnassa mukana olevien henkilöiden toimesta, eikä kirjallisia sopimuksia ole katsottu tarvittavan.

Vastineen mukaan hakija on kuitenkin saanut lausuntopyynnössä tarkoitetun kirjan suomennustyöstään vuonna 1994 palkkion, jonka suuruus oli 6000 markkaa. Tätä on pidettävä liiton samana vuonna maksamiin käännöspalkkioihin nähden suurena. Lisäksi hakija on ollut vuoden 1994 loppuun asti työsuhteessa Suomen antroposofiseen liittoon ja saanut liitolta palkkaa vuoden 1994 loppuun saakka.

Suomen antroposofisen liiton tavanomainen käytäntö on ollut, että asiatekstien suomennosten oikeudet siirtyvät kertakorvausta vastaan liitolle. Uusintapainoksista ei siten ole maksettu lisäkorvauksia. Suomennosten copyright-lauseeseen on painetuissa teoksissa merkitty vain Suomen antroposofisen seuran nimi. Jos suomennoksen oikeuksista joskus harvoin on poikettu suomentajan ja julkaisijan tekemän sopimuksen mukaan, on teokseen vastaavasti merkitty copyrightin haltijoiksi sekä julkaisijan että suomentajan nimet.

Hakijalta kysyttiin vastineen mukaan halukkuutta suomennoksen tarkistukseen uudessa painoksessa. Lupaa suomennoksen käyttöön ei kysytty, koska sellaista ei katsottu tarvittavan. Hakija ei ottanut vastineenantajaan mitään yhteyttä asiasta.

Koska vastineenantaja katsoo maksaneensa tehdystä työstä jo vuonna 1994, se pitää hakijan lähettämää laskua aiheettomana.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto toteaa aluksi, että sen toimivalta perustuu tekijänoikeuslain 55 §:ään. Kyseisen lainkohdan mukaan tekijänoikeusneuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta ja avustaa opetusministeriötä tekijänoikeutta koskevien kysymysten käsittelemisessä.

Tekijänoikeusneuvosto ei toimivaltansa puitteissa voi ottaa kantaa näyttökysymyksiin tai tulkita osapuolten välillä tehtyjä sopimuksia.

Muutoin tekijänoikeusneuvosto esittää lausuntonaan seuraavan.

Tekijänoikeudesta

Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on yksinoikeus teokseen. Säännös sisältää esimerkkiluettelon suojattavista teostyypeistä. Tekijänoikeussuojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset ja selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset.

Teoksella tekijänoikeudellisessa merkityksessä tarkoitetaan henkisen luomistyön tuotetta. Kirjallinen tai taiteellinen tuote on tekijänoikeudella suojattu, jos sitä voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se niin sanotusti ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla ei ole merkitystä, ei myöskään sen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Erään teosharkinnassa apuna käytetyn määritelmän mukaan teoskynnys ylittyy, jos voidaan olettaa, ettei kukaan muu työhön ryhtyessään olisi tehnyt samanlaista teosta. Teoskynnyksen ylittyminen harkitaan tapauskohtaisesti.

Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.

Vakiintuneen näkemyksen mukaan ideat, aiheet, tiedot, periaatteet, tieteelliset teoriat yms. jäävät tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. Tekijänoikeus ei estä esimerkiksi kahta henkilöä kirjoittamasta kirjaa samasta aiheesta. Tekijänoikeus suojaa ainoastaan sitä omaperäistä ilmenemismuotoa, joka tietylle aiheelle, ideoille ym. on kirjallisessa tai taiteellisessa teoksessa annettu.

Tekijänoikeuden sisällöstä säädetään TekijäL 2 ja 3 §:ssä. Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään 2 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, TekijäL 2 luvussa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna, käännöksenä tai muunnelmana, toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa taikka toista tekotapaa käyttäen. Säännöksen 2 momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Säännöksen 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti tai kun sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen tai näytetään julkisesti.

Tekijän moraalisisista oikeuksista säädetään TekijäL 3 §:ssä. TekijäL 3 §:n 1 momentin mukaan tekijä on ilmoitettava hyvän tavan mukaisesti, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos kokonaan tai osittain saatetaan yleisön saataviin. TekijäL 3 §:n 2 momentissa kielletään teoksen muuttaminen tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla ja teoksen saattaminen yleisön saataviin tekijää sanotuina tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

TekijäL 4 §:ssä säädetään niin sanotuista jälkiperäisistä teoksista, joilla tarkoitetaan muun muassa teosten käännöksiä ja muunnelmia. TekijäL 4 §:n 1 momentin mukaan sillä, joka on kääntänyt teoksen tai muunnellut sitä tahi saattanut sen muuhun kirjallisuus- tai taidelajiin, on tekijänoikeus teokseen tässä muodossa, mutta hänellä ei ole oikeutta määrätä siitä tavalla, joka loukkaa tekijänoikeutta alkuperäisteokseen. Kyseisen lainkohdan 2 momentin mukaan jos joku teosta vapaasti muuttaen on saanut aikaa uuden ja itsenäisen teoksen, ei hänen tekijänoikeutensa riipu tekijänoikeudesta alkuperäisteokseen.

Tekijänoikeus syntyy suoraan lain nojalla teoksen luoneelle fyysiselle henkilölle. Tekijä voi kuitenkin luovuttaa oikeuksiaan toiselle, myös oikeushenkilölle. Oikeushenkilö on esimerkiksi yhdistys. Tekijänoikeuden siirtymisestä säädetään TekijäL 3 luvussa (27 - 42 §). Tekijänoikeuden luovutusta koskevat yleiset säännökset ovat lain 27 - 29 §:ssä.

Tekijä voi luovuttaa taloudelliset oikeutensa kokonaan tai osittain. Moraalisista oikeuksistaan tekijä voi luopua vain laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettua teoksen käyttämistä varten. Se, jolle tekijänoikeus luovutetaan, saa oikeuden teokseen sopimuksen mukaisessa laajuudessa ja sopimuksessa tarkoitettuina tavoin.

Tekijänoikeuden luovutukselle ei ole asetettu mitään muotovaatimuksia. Tekijänoikeuden luovutusta koskeva sopimus voi olla kirjallinen, suullinen tai niin sanottu konkludenttinen eli hiljainen sopimus. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että tekijänoikeuden siirtymisestä on katsottava sovitun

osapuolten välillä esimerkiksi alalla vallitsevasta tavasta tai osapuolten välisestä vakiintuneesta käytännöstä johtuen.

Tässä yhteydessä voidaan todeta myös, että TekijäL 31 § - 38 §:t sisältävät kustannussopimusta koskevia määräyksiä. Säännökset on dispositiivisia eli tahdonvaltaisia, millä tarkoitetaan sitä, että mainituista lain säännöksistä voidaan poiketa sopimalla sopimuksessa toisin. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, Helsinki 1999, s. 226 - 232)

Tekijänoikeus on TekijäL 43 §:n mukaan voimassa, kunnes 70 vuotta on kulunut tekijän kuolinvuodesta.

Kirjallisten teosten tekijänoikeussuojasta

Jotta jokin kirjallinen tuote saisi TekijäL 1 §:n mukaista suojaa, sen on yllettävä edellä selostetuin tavoin teostasoon. Kirjallisia teoksia ovat esimerkiksi romaanit, kirjeet ja lehtiartikkelit. Kirjallisten teosten kohdalla teoskynnys on yleensä katsottu melko alhaiseksi. Tekijänoikeus ei suojaa aiheita, tietoja, tieteellisiä teorioita tms. sinänsä, vaan sitä muotoa, jossa ne teoksessa on ilmaistu. Tekijänoikeusneuvosto on arvioinut kirjallisten teosten teosluonnetta esimerkiksi lausunnoissaan 2000:1, 2001:7 ja 2001:11.

Kirjallisen teoksen käännoästä pidetään TekijäL 4 §:n mukaisena jälkiperäisteoksena. Kirjallisen teoksen kääntäminen ja saattaminen käännettynä yleisön saataviin edellyttävät teoksen alkuperäisen oikeudenhaltijan lupaa. Kääntäjä ei siten yksin voi määrätä teoksen yleisön saataviin saattamisesta, vaan siihen tarvitaan myös alkuperäisteoksen tekijän tai oikeudenhaltijan lupa.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että muuntelijan, kuten kääntäjän, mahdollisuudet itsenäisen ja omaperäisen teoksen aikaansaamiseen ovat olennaisesti rajoitetummat kuin alkuperäisteoksen tekijän kohdalla. Tästä syystä teostasovaatimus ei voine jälkiperäisissä teoksissa olla yhtä korkealla kuin alkuperäisissä teoksissa. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, Helsinki 1999, s. 70)

Vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että kirjallisen tai taiteellisen tuotteen on TekijäL 1 §:n mukaista tekijänoikeussuojaa saadakseen yllettävä teostasoon eli oltava tekijänsä henkisen luomistyön itsenäinen ja omaperäinen tulos. Tuotteen kirjallisella tai taiteellisella tasolla taikka pituudella ei ole merkitystä, ei myöskään sen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Tekijänoikeus suojaa ainoastaan sitä omaperäistä ilmenemismuotoa, joka tietylle aiheelle tms. on kirjallisessa tai taiteellisessa teoksessa annettu.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että sille ei ole lausuntopyynnön liitteenä toimitettu sitä kirjallista tuotetta, jota lausuntopyyntö koskee. Tekijänoikeusneuvostolla ei siten ole mahdollisuutta arvioida, ylittääkö lausuntopyynnössä tarkoitettu hakijan laatima käännös teostasoon. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että käännös saa TekijäL:n mukaista tekijänoikeussuojaa olettaen, että sitä voidaan pitää itsenäisenä ja omaperäisenä hakijan luovan työn tuloksena ja siten teostasoon ylttävänä kirjallisena teoksena.

Tekijänoikeus teokseen syntyy teoksen luoneelle henkilölle. Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeuden luovutuksesta voidaan kuitenkin sopia. Tekijänoikeuden siirtymistä koskeva sopimus voi olla kirjallinen, suullinen tai konkludenttinen eli hiljainen sopimus. Esimerkiksi osapuolten välillä tai jollakin alalla vakiintuneen käytännön perusteella voidaan katsoa, että oikeuksien siirtymisestä tietyssä laajuudessa on sovittu tai katsottava sovitun osapuolten kesken.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että lausuntopyynnössä tarkoitettussa asiassa on kysymys osapuolten välisen sopimuksen tulkinnasta eli siitä, mitä hakijan ja vastineenantajan välillä on kirjan käännöksen uusintajulkaisemisesta sovittu tai katsottava sovitun.

Tekijänoikeusneuvosto toteaa, että se ei toimivaltansa puitteissa voi ottaa kantaa siihen, mitä osapuolen välillä on katsottava asiassa sovitun ja olisiko käännöksen uusintajulkaiseminen mahdollisesti edellyttänyt luvan pyytämistä hakijalta.

Puheenjohtaja

Niklas Bruun

Sihteeri

Hertta Hartikainen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Niklas Bruun (puheenjohtaja), Martti Heikkilä, Satu Kangas, Kai Nordberg, Pekka Salomaa, Katariina Sorvari, Markku Uotila, Ahti Vänttinen, Tuula Hämäläinen, Juha Vilanka ja Sini Perho.